

Hadimilliomosok arcképcsarnoka

IX. A Lőszergyáros: Weisz Manfréd

Apja egyszerű, de már vagyonos terménykereskedő, nagyapja még csak tájékkal dolgozó kisiparos volt, ő pedig — így mondják szakértő körök — az egész kettős birodalomban, talán az egész világon, legtöbb pénzt keresett a háborun. Lőszert és ennivalót szállít a hadseregnek, a városon kívül hatalmas acélvárost teremtett a dunai Csepel-szigeten, amerikai aranyu konzervgyára áll a csepeli gyárvároshoz vezető Soroksári-uton. Csepelen pirosszínű vajjá olvasztják és úgy gyurják, formálják halált-osztó szerszámmá a nyersvasat szótlan munkások tizezei, a Soroksári-uton állathadseregek frissen vágott, vértől gőzölgő husát temetik sok milliárd kis pléhkoporsóba, a konzervdobozokba. Lázasan folyik a munka a két gigászi aranyu gyártelepen: nincsen egy pernyi szünet, megállás nélkül döng a pöröly, zeng az olvasztott vas, forog a gép és fűtülő kereke körül ott sűrűforog a munkásereg, a milliárdos Weisz Manfréd hadserege.

Különös ez a hatvanéves ember. Különös az arca, foglalkozása, neve. Arca szerint délszaki race, valóságban hithű zsidó, akiről nem tudni, miért vállalkozott öldöklő szerszámok gyártására, neve pedig mindkettőnél különösebb és értehetetlenebb. Csaladjától öröklött vezetőneve egyszerű, keresztnéve ritka, zengzetes, Byron bánatos-bölcs hőisére emlékeztető...

*

Ez a különös arcú, különös foglalkozású, különös nevű ember a háboru legnagyobb pénzkeresője. Nem is hadimilliomos — hiszen a háboru kitörésekor is volt már talán egy tucat milliója — valóságos hadimilliárdos. 1916. évi mérlegében vagyona hetvenhat millióval szerepel, én azt gyanítom, a Lőszergyáros vagyona legalább tízszer ennyi: kerekén *hét százötven millió!* Hogyan szerezte ezt a rettenetes sok pénzt, nehéz pontosan megállapítani. Adatokkal kell bizonyítanom és így sokkal nehezebb a munkám, mint volt német kollegámé, bizonyos Gustavus Mayerusné, aki az amerikai multi-milliomosok és milliárdosok vagyonkezelésének történetét írta meg. Német kollegám és milliárdosai között ott hullámszik a széles Atlanti-óceán, a következményektől való félelem nélkül irhatta meg, hogy az amerikai nagy vagyonokat rablás, család, megvesztegetés, hamisítás, bér- és egyéni gyilkosság, vagy egyéb ilyen ügyeskedő mesterkedés teremtette meg. Irigylésreméltó német kollegám helyzete, melynél már sokkal nehezebb az enyém. Én szemtől-szembe, alig egy kőhajtásnyira állok milliárdosomtól, nekem igazat, konkrét és bizonyítható adatokat kell felhoznom vagyona keletkezésének megírásakor.

*

Rendjében sorakoznak majd ezek az igaz adatok, de még azok előtt akad sürgősebb elintéznivaló. A Lőszergyáros óriás hadinyereségéről van szó, amely semmiesetre sem maradhat meg az ő kezén. Ha már elkövették a nagy bünt és nem akadályozták meg ilyen óriási vagyon egy kézre halmozását, nincsen még késő: az állam elveheti és nemes célokra fordíthatja a hadimilliók százait. Nemcsak Weisz Manfréd hadinyereségére gondolok; a többiekét sem kell kimélni, egyik hadimilliomos pénze olyan, mint a másiké: véráztatta háborus vetés gyümölcse, mellyel a háboru okozta pusztítást, szenvedést kell enyhíteni.

Anglia régen, még a háboru kitörésekor törvénybe iktatta, a német Reichstag most dolgozik a *lex-Daimleren*, amely a hadiszállítók befektetett tőkéjükre *ötszázalékos* haszonnál többet nem engedélyez. Öt százalék nyereség legyen a hadseregszállítóé — ez is roppant nagy összeg négy, vagy Isten tudja, még mennyi háborus év óriási forgalma mellett —, a többi szálljon vissza az államra és fordítsák népegészségügyi, népnevelési és más szociális értékű magasabb célokra.

A Daimler-ügy adatai rendelkezésemre állanak. A saját találmányu motorok előállítására a cégnek 5000 márkájába került és 15.000 márkát vasalt be a hadügyi kincstáron. De ezt a hasznot is keveseite, újabb ötvenszázalékos áremeléssel próbálkozott. Ez volt a veszte. A hadügyi kormány sokallta az árat és parlamenti bizottságot küldött ki, amely azután megállapította, hogy a Daimler-gyar 173 százalékos haszonra dolgozott. Mikor ezt megtudták, a német birodalmi gyűlés szociáldemokrata, centumpárti és nemzeti liberális párti képviselői törvényjavaslatot terjesztettek a birodalmi gyűlés elé a hadseregnek és haditengereszetnek szállító gyárosok és vállalkozók háborus hasznának korlátozásáról. Ez a törvényjavaslat — a *jövendőbeli lex-Daimler* — a befektetett tőke után legföljebb öt százalékot enged a hadseregszállítóknak, a többi az államra visszazáll.

A Daimler-botrányt véletlen pattantotta ki és a német népképviselőt egy pillanat alatt megtalálta az orvos a hadivagyonok garázda uralmára. Nálunk még nem lákadt fel a csunya fekély, Magyarországon még nyugodtan gyűjthetik a hadseregszállítók a hadimilliókat. Meddig lesz ez az ország boldog Arizonája a hadimilliomosoknak, — nem tudom, de nem hiszem, hogy még egy órával is azután, amikor egy becsületes népképviselő beterjeszti a képviselőházban a magyar lex-Daimlert, amely az öt százalékon feüli hasznot elveszi a hadiszállító milliomosoktól.

Ezt várja, joggal várja a magyar nép a törvényhozástól, mely sohasem tiltakozott a hadiszállítók túlfizetése ellen.

*

A Daimler-ügy nem tartozik a magyar Lőszergyárosra. A német cég repülőgépeket, gépkocsikat szállított a német hadügyi kormánynak, a csepeli főrend ágyut és lőszert a magyar-osztrák hadseregnek. Daimlerékről megállapították, hogy 173 százalékos haszonra dolgoztak, Weisz Manfréd gyáráról nem mértem ezt állítani. De egyben mégis közös minden hadseregszállító Daimlerékkal: sokat, többet keresett — lehet, hogy talán akaratán kívül is —, mint amennyi megengedhető. Ez a többet pedig nem maradhat meg egy hadiszállítónak sem a kezén. Jelszó legyen: *Törvényhozási uton kell hadinyereségük nagy részét elvenni és közcélokra fordítani.*

A jelszó, melyet ez írással a magyar közelet viharos tengerébe dobtam, — jól tudom — sok ellenzőre talál. Nemcsak az első sorban érdekeltek, de talán a kapitalizmus felé hajló társadalom többi rétegei körében is. Ezeket különösen kérem, olvassák figyelemmel Weisz Manfréd hadimilliárdjának történetét és azt hiszem, ellenvetésük megszűnik és ők is odasorakoznak a magyar lex-Daimler most kibontott zászlaja alá...

*

A tőke uralma ellen harcoló munkásproletariátus több évtizedes történetének legérdekesebb lapjai Weisz Manfrédról és a csepeli gyárról beszélnek. A hadimilliárdos vagyona keletkezésének történetéről irt *portré* keretében ezek a lapok el nem helyezhetők, de viszont egy-egy érdekes adat papírravetését el nem kerülhetem.

1909 augusztus 26-án — forró nyári napon — tizenegy fiatal munkás dolgozott a csepeli gyár töltényszereldejében. Az egyik töltényhüvelyből munkaközben kiesett a gyutacs és körülbelül hat kiló lőpor fölrobbant. Három borzalmas hangu dörrenést hallottak a gyár munkásai s mire a szerencsétlenség helyére rohantak, már ott hevert a tizenegy fiu összeégett testtel. Egy óra mulva mind a tizenegy meghalt és azóta minden évben koszorút tesz a szociáldemokrata párt a gyári baleset áldozatainak sírjára...

1914 január 20-án visszautasított bérkövetelésük miatt sztrájkba lépett a gyár három-

száz munkása. A tölténygyáros a sztrájkolók ellen csendőri segítséget vett igénybe. A csendőrruralom azután olyan megbecsülhetetlen szolgálatot tett a milliomos tölténygyárosnak, hogy *Fazekas Agoston*, Pest vármegye akkori alispánja a nála panaszkozó munkásküldöttségnek április 27-én adott válaszáat így kezdte meg: Meg vagyok döbbenve az önök panaszai fölött!...

A gyár háborus szociális működéséről legjellemzőbb adatot két parlamenti felszólalás ad. Az egyik *Abrahám Dezső* interpellációja, melyet 1917 február elsején mondott el a Házban az ipari cikkek maximálásáról. Interpellációjában a Weisz Manfréd-féle gyárról a következő érdekes adatokat mondta:

A cégnek 1914-ben még tíz millió korona alaptőkéje van; ez volt a háboru előtti állapot. Akkoriban 2,585.110 korona nyereséget tüntet föl, nem számolva a horribilis tartalékkal, amely nincs kitüntetve. Most már, 1915-ben 25 millió korona alaptőke mellett 8,468.121 korona nyereséggel számolt.

Ebben a pár adatban maga Weisz Manfréd is elismeri hadinyereségét.

A másik beszédet *Pető Sándor* mondta el a képviselőház március 20-iki ülésén. A hadfölügyelet alatt álló gyárak munkásainak helyzetéről szólva, ezeket mondta:

A csepeli Weisz Manfréd-féle tölténygyárról mindig azt halljuk, hogy micsoda aranyélete van ott a munkásoknak. Az 1916. év végéről szóló statisztika szerint összesen 20.354 munkás dolgozik a gyárban, katonai felügyelet alatt. Ezek közül 9069 napi keresménye nem haladja meg az öt koronát. Érdekes, hogy a gyárban, az üzemek bizonyos famegmunkáló osztályaiban a keresménynek 40 százalékát visszatartják és csak három hónap múlva adják ki. Hát hogy teheti ezt a gyár? És hogy jön a Panaszbizottság és a katonai felügyelet ahhoz, hogy ilyen állapotokat tűrjön, hogy valakinek a munkabérét három hónapra visszatartsák, amely idő alatt kénytelen hitelbe vásárolni, vagy nyomorogni és így még nagyobb drágasághoz jutni, mint a milyennek terhe alatt máris sanyolódni kénytelen? Legyen gondja a kormánynak arra, hogy az üzemek nyereségével legyen arányban a munkások keresménye! Az én információm szerint (ezt még mindig *Pető Sándor* mondta a képviselőházban) a katonai felügyelet alatt dolgozó gyári üzemekben a munkabérek alacsonyra sorvadtak le, ellenben a nyereségek óriásira dagadtak... Vizsgálatot kérek és a vizsgálati eredményéhez kérem a munkások bérének emelését. A csepeli gyáron kívül Weisz Manfrédnek konzervgyára is van. A kormány a konzervgyár részére sok ezer sertét rekviráltatott, hogy konzervet készítsen a hadsereg részére. A rekvirált sertések zsirját a gyár nem dolgozza fel, hanem azon a címen, hogy az a munkások élelmezésére kell, megtartja. Kapnak is zsirt a munkások, de 1917 október elején följelentés érkezett a csepeli rendőrkapitánysághoz, hogy *Vágó Rezső* budapesti szénnyagkereskedő a munkások részére kiutalt árukból 500 kilogramm zsirt, 200 kilogramm cukrot és két zsák lisztet kapott a gyártól. Botár rendőrtanács házkutatást tartott *Vágó Rezső* lakásán, ott az árukat megtalálta és lefoglalta, de a gyárat nem büntette meg.

Ugyanebben az időben a gyár három vagon töltényt küldött Ausztriába. A három vasuti kocsiiban 35 métermázsas zsir, liszt, cukor és más, különböző élelmiszer volt. Ezt is lefoglalta a rendőrség, de a gyárat ezuttal sem büntette meg.

1917 végén a gyárnak több métermázsas teája volt. Ebből október 13-án eladtak körülbelül 14 métermázsát. A rendőrség vizsgálatot indított és megállapította, hogy a teát *Berkovics B. Sámuel*, a Budapest és Budapestvidéki Gyáriparosok Fogyasztási Szövetkezetének igazgatója vette meg, aki egyszerűen főnöke volt abban az időben a csepeli tölténygyár élelmezési osztályának. A teát,

melyet a gyár a munkásoknak 36 koronáért árult, 96 koronáért adták el Weisz Manfrédék és a vételár a gyár pénztárába folyt be. A teát *Berkovics* továbbadta, természetesen már drágábban, mégis a csepeli rendőrbíróság felmentő ítéletet hozott, azzal az indokolással, hogy a gyár a teával szabadon rendelkezhetett, mert a láncereskedésről szóló rendelet csak két nappal az üzlet lebonyolítása után lépett életbe.

Ezek azok az adatok, melyeket a háborus cenzura mellett is közölhetek a csepeli gyár háboru alatti szociális, üdvös működéséről...

*

Az 1916 október 15-én kelt mérlegben a csepeli gyár 76.147.603 korona 29 fillér tiszta vagyont mutat ki. Ezzel szemben bátor vagyok kimutatni, hogy Weisz Manfréd vagyona tízszer ennyi, de legalább hétszázötven millió.

A Generali biztosító intézet csepeli becselője a lőszergyár telkét, épületét és berendezését 98 millióra becsülte ugyan, de a biztosítást a gyár csak 84 millióra kötötte meg. A hivatalos becsléssel szemben a gyár házi becslése 137 millióra értékeli a gyárépületet és berendezést, amibe még nincsen beleszámítva a nyersanyag, a félkész- és készáru, ami legkevesebb negyedmiliárdot ér.

De a csepeli tölténygyáron kívül más vagyona is van Weisz Manfrédnek.

Övé a Soroksári-uti konzervgyár, a Fegyver- és Gépgyár részvénytársaság részvényeinek talán 70 százaléka is a lőszergyárosé. Nagy érdekltsége van a Ganz-Danubiussnál, melynek veje, *Kornfeld Mór* a vezérigazgatója.

Hadikölcsönjegyzése 30 milliót meghalad, viszont a *Mária Valéria-utcai* és *Andrássy-uti* palota sem egészen értéktelen és *Váci-uti* házai sem terhelik tulságosan vagyont. Végül a háboru alatt megvette 12 millióért *Károlyi László* gróf derékegyházi tízezer holdas birtokát: állítólag oda akar majd a háboru után visszavonulni: a halált hozó szerszámok milliárdos gyárosa gazda, talán kertész lesz.

A felsorolt adatok alapján nem csak én, de komoly pénzügyi körök is 700-750 millióra becsülik a Lőszergyáros vagyont, a háboru előtti 40-45 millióval szemben.

Hogyan szaporodott ilyen óriási mértékben vagyona, megpróbálom nagyjában elmondani:

1. A csepeli gyárnak, amely 1913 december 24-én részvénytársasággá alakult át, mindig voltak tartalékolt anyagai. Ez a tartalékanyag nagyban hozzájárult vagyona gyarapodásához. Azt mondhatnák, az anyagtartalék „légből kapott koholmány”, — sietek tehát bizonyítani. Maga a lőszergyáros bizonyítson állításom igaza mellett: 1917 tavaszán meghívott gyárába több politikust, ezeknek megmutatta a csepeli acélvárost és így dicsekedett: A legbüszkébb arra vagyok, hogy nagy tartalékanyagom lehetővé tette, hogy folytonosan szállítsak a hadseregnek.

2. A hadügyi kormány, mint minden hadseregszállítót, a csepeli gyárat is tulmagas árakkal fizette meg. Ezt a hasznát, melyet a bécsi *Leinweber-pör* és a berlini *Daimlerbotrány* után igazán nem kell bizonyítani, legjobban azzal növelte, hogy alkalmazottait — amint azt a parlamenti meg nem cáfolt föl-szólalásokkal bizonyítottam — rosszul fizette. Neki pedig átlagban 26.000 munkása és 1200 tisztviselője van, csak a lőszergyárban, úgy hogy az alkalmazottak gyenge fizetéséből megtakarított összeg is szép pár millió háborus hasznót jelent.

3. A csepeli gyár sok munkát alvállalatba adott, amire — ugyebár, természetes — szintén nem fizetett rá.

Weisz Manfréd alvállalkozója volt:

Bedő Ottó váci-uti gépgyáros, aki az ágyukocsikhoz az ugynevezett gelendereket szállította.

az *Első Magyar Csavargyár* csavarárukat, csavarmunkákat, ágyualkatrészeket szállított a csepeli gyárnak.

Varga Lajos csepeli kovácsáru-gyára főzőkocsi alkatrészeket szállított,

a *Magyar-Belga* különféle alkatrészeket, *Györffy és Wolff* erzsébetfalvai fémáru-gyár rézalkatrészeket,

Hoffherr és Schrantz az ágyukocsik fuzkaszniját,

a *Ganz-Danubius* kovácsolt alkatrészeket szállított, végül pedig még külföldi gyárak is alvállalkozói voltak a lőszergyárosnak.

4. A munkabérek és munkásviszonyok is nagyban szaporították vagyont. A háboru előtt a gyár átlagos 5000 munkással dolgozott. A háboru kitörésekor ez a szám huszonhat-ezerre emelkedett, amelyeknek egy része vezényelt munkás volt. Körülbelül egy évig dolgozott a gyárban 1000-1200 bosnyák katona, a hadvezetőség által előírt 42 filléres óradíjért, ugyanakkor, mikor az akkordban dolgozó munkások 70-100 fillért kerestek. Nagyon olcsó munkaerőt nyert a galíciai és erdélyi menekültek ezreiben.

A négy pontban felsorolt ténybeli adatok juttatták a lőszergyárost óriás hadinyereségéhez, amely — remélem — nem sokáig maradhat már zsebében, hanem — a sürgősen megalkotandó magyar lex-Daimler alapján — az állampénztárba vándorol.

Kozma Nándor.